

DE ISLAM TUSSEN MYTHE EN GESCHIEDENIS DE WAARHEID OVER DE KA'BA

In mei-juni 2007 was ons nummer 27 volledig gewijd aan de ontdekkingen van broeder Bruno Bonnet-Eymard met betrekking tot de Koran : « *VOOR EEN DIALOOG MET DE ISLAM. EEN NIEUWE VISIE OP DE KORAN* » (16 pagina's). Door een strikt wetenschappelijke methode toe te passen – « *De Koran niet verklaren vanuit de latere legenden maar vanuit de Koran zelf* » – kwam broeder Bruno tot verbazingwekkende resultaten die een heel nieuw inzicht geven in het ontstaan van de islam. Ook het nu volgende artikel heeft voor de lezer enkele verrassingen in petto.

MEKKA OF JERUZALEM ?

DE stad Mekka wordt traditioneel beschouwd als een belangrijke halte op de zogenaamde « *wierook-route* » die vanuit het zuiden van het Arabisch schiereiland – *Arabia felix* – via de Hedjaz naar het noorden en de Romeinse wereld loopt. Nochtans komt de stad op geen enkele oude kaart van het gebied voor. De *Geographia* van Ptolemaeus maakt er geen melding van. Vidal de la Blache, die de grote handelswegen van de Oudheid het grondigst heeft bestudeerd, vond geen spoor van Mekka (Vidal de la Blache, *Les voies de commerce dans la Géographie de Ptolémée*, Parijs 1896).

Een wetenschappelijke exegese van de Koran, zoals broeder Bruno Bonnet-Eymard die ondernomen heeft, levert geen enkel bewijs van het bestaan van de stad Mekka vóór de islam. De plaats wordt geen enkele keer vernoemd in het heilig boek van de moslims. Er is wel één passage in soera III waar gesproken wordt over « **Bakka** » : « *Ja, het eerste Huis dat het leven aan de mensen gegeven heeft, is dat van Bakka, zegening en Weg voor de eeuwen* » (III 96).

De traditionele commentatoren proberen ons wijs te maken dat met deze term Mekka bedoeld wordt, en het « Huis » waarover sprake is zou dan de fameuze *Ka'ba* zijn. Ze leveren daarvoor echter geen enkel overtuigend bewijs, integendeel, ze bezondigen zich aan een onaanvaardbaar anachronisme door *bakka* als *makka* te lezen

en daar Mekka van te maken... een stad die blijkbaar nog niet bestond toen de Koran geschreven werd ! Als men echter uitgaat van de hypothese van een Hebreeuwse oorsprong van de taal van de Koran, zoals broeder Bruno doet, dan valt dit puzzelstukje wél op zijn plaats.

Het woord '*al-bayta*' is verwant met het Hebreeuwse *bayit*, « huis ». Het Huis bij uitstek is de Tempel van Jeruzalem, de woonplaats van Jahweh. Als we dit voor ogen houden wordt de context plotseling begrijpelijk :

ten zuidwesten van Jeruzalem bevindt zich namelijk de « *vallei van bâkâ'* », de laatste etappe van de bedevaart naar de Heilige Stad, op het kruispunt van de wegen komende uit het noorden, het westen en het zuiden. Psalm 84, 6-8 : « *Gelukkig de mensen die hun kracht in U vinden als ze met blijdschap op bedevaart gaan ! Het dal van Bakka wordt hun een bron, en de lenteregen bedekt het met vijvers ; zo gaan zij steeds krachtiger voort, totdat zij vóór God op de Sion verschijnen.* »

De Ka'ba is een groot kubusvormig gebouw dat op de binnenkoer van de Grote Moskee van Mekka staat en dat bekleed is met enorme zwartfluwelen doeken. Volgens de islamitische traditie werd deze kubus, die ook Bayt Allâh (het Huis van Allah) wordt genoemd, opgetrokken door Adam en herbouwd door Abraham en Ismaël. Een wetenschappelijke vertaling van de Koran maakt duidelijk dat het heilig boek van de moslims helemaal niet spreekt over Mekka maar over Jeruzalem, en dat de "kubus" waarover soera V het heeft dus onmogelijk de Ka'ba van Mekka kan zijn.

De laatste etappe van de bedevaart wordt door de schrijver gelijkgesteld met het doel ervan : het Huis van Bakka is de Tempel, « zegening » (*mubârakan*, Hebreeuws *bârah*, « zegenen ») en « Weg » (*hudan*) voor altijd.

Bovendien betekent het Hebreeuwse woord *bâkkâ'* « traan », en misschien moeten we dan vertalen : « *Het eerste Huis dat het leven aan de mensen gegeven heeft,*

is dat van de tranen... » De « vallei van Bakka » uit Psalm 84 wordt in veel handschriften geïnterpreteerd als het « dal van de tranen » (vgl. « *in hoc lacrimarum valle* »). Daarmee zou de schrijver van de Koran dan wellicht verwijzen naar de Klaagmuur, de plek waar de Joden tot op vandaag de vernietiging van de Tempel komen bewenen.

Voor wie nog zou twijfelen geeft het vervolg van de Korantekst ongetwijfeld de doorslag: « *Het [Huis] bevatte voor zichzelf sprekende tekenen: Plaats van Abraham. Al wie er binnenging, bleef trouw* » (III 97).

« Plaats van Abraham », *maqâm'ibrâhim*: van het Hebreeuws *maqôm*, « plaats ». Volgens een eeuwenlange traditie werd de Tempel opgericht op de berg Moriyya, op de plek zelf waar Abraham zijn zoon Izaäk wou offeren in gehoorzaamheid aan Jahweh. De « Plaats van Abraham » is dus de allerheiligste plek: de Tempel van de Allerhoogste.

Besluit: **in plaats van te spreken over Mekka en zijn Ka'ba, die nog niet bestonden toen de Koran geschreven werd, heeft de schrijver van het Boek van de moslims het uitsluitend over het heilige Jeruzalem en de fundamenten van zijn Tempel.** Laten we daarom een terugblik werpen op de geschiedenis van de Heilige Stad tussen de tijd van Jezus en die van de Koran.

VAN AELIA CAPITOLINA TOT BYZANTIJS JERUZALEM

Na de door Jezus voorspelde verwoesting van Jeruzalem en zijn Tempel door de Romeinse legers van Titus in het jaar 70 wordt de stad gedegradeerd tot een Romeins kampement. Het permanente garnizoen dat er legerd, is het Tiende legioen *Fretensis*, en de godheid die er het meest aanbeden wordt is niet meer Jahweh maar Serapis, die zo geliefd is bij de vele Egyptische soldaten die deel uitmaken van het legioen.

In 130 brengt keizer Hadrianus een bezoek aan wat vroeger het bolwerk van het rebelse joodse volk was. Hij vat het plan op om boven op de ruïnes een nieuwe stad te bouwen in puur hellenistische stijl, en op de fundamenten van de verwoeste joodse Tempel wil hij een heiligdom ter ere van Jupiter zien verrijzen.

Naar het voorbeeld van de Maccabeeën, die in de tweede eeuw v. Chr. in opstand kwamen tegen de heidense plannen van de Seleucidische vorst Antiochus Epiphanes¹, zijn er ook nu weer joodse patriotten die deze 'goddeloze' onderneming koste wat het kost willen beletten. De Tweede Joodse Opstand breekt los in 132. Shimon bar Kochba en zijn guerillastrijders veroveren Jeruzalem en beginnen de afgebroken muren herop te bouwen.

Pas in 135 kunnen de Romeinen de opstand van de man die door velen als de ware Messias wordt gezien neerslaan en Jeruzalem heroveren. In hetzelfde jaar nog worden de grenzen van de nieuwe stad *Aelia Capitolina* getrokken. Op de esplanade van de Tempel laat Hadrianus het heiligdom voor Jupiter Capitolinus verrijzen. Aan de Joden (letterlijk: alle besnedenen) wordt de toegang tot de stad voorgoed verboden; overtreders krijgen de doodstraf.

Het begin van de vierde eeuw is voor het oude Jeruzalem een belangrijk keerpunt: de stad plukt de vruchten van de doorbraak van het christendom in het Westen (313, Edict van Milaan) en van de verovering

van het Oosten door de legers van Constantijn de Grote. De heidense stad *Aelia Capitolina* wordt opnieuw de Heilige Stad, voor een gouden tijdperk dat driehonderd jaar zal duren. In dit "Byzantijns Jeruzalem" verrijzen talrijke christelijke bouwwerken.

Constantijn laat de tempel van Venus boven het Heilig Graf – waar zijn moeder, de H. Helena, het Ware Kruis teruggevonden heeft – afbreken en in de plaats daarvan een schitterende basiliek bouwen, met een atrium rondom de rots van Golgotha en met een grote overkoepelde rotonde, de zgn. *Anastasis* ("Verrijzenis"), op de plaats van het H. Graf zelf.

In 451 wordt de stad verheven tot de rang van patriarchaat, op gelijke hoogte met Rome, Alexandrië, Antiochië en Constantinopel. Zij trekt massa's pelgrims aan. Overal verrijzen kloosters en kerken, vooral dankzij de vrijgevigheid van keizerin Eudocia (de vrouw van de Oost-Romeinse keizer Theodosius II), die in Jeruzalem verblijft vanaf 444 tot aan haar dood in 460.

Het voornaamste gebouw dat in de zesde eeuw opgetrokken wordt, is de "Nieuwe kerk van de Moeder Gods", algemeen aangeduid als de *Nea*. Het is één van de grote bouwprojecten van keizer Justinianus die de eerste steen ervan laat leggen in 544. Aan de prachtige basiliek, naar het zeggen van bisschop Cyrillus van Scythopolis (6de eeuw) « *een monument dat alle antieke wonderen overtreft* », wordt twaalf jaar gewerkt. Een gasthuis van tweehonderd bedden maakt mee deel uit van het complex. Het is echter het laatste grote christelijk gebouw dat in Jeruzalem verrijst vóór de Perzische invasie.

Jeruzalem – in de Koran aangeduid als *'as-salam* (II 208 en *passim*) – is aan de vooravond van de verovering door de Perzen (614) dus een levendige en drukke stad, vol kerken, kloosters en heilige plaatsen. Binnen de muren is er slechts één onbebouwde, verlaten plaats: de esplanade van de Tempel, de « *Plaats van Abraham* » (*maqâm'ibrâhim*, II 125). Het is een « *verwoeste* » plek (*hâram*, II 144), alleen bezocht door rouwende Joden die er komen treuren om de teloorgang van de Tempel... **én om de mislukking van hun poging om deze Tempel terug op te richten.**

DE HEROPBOUW VAN DE TEMPEL MISLUKT

Om dit laatste te verduidelijken moeten we even teruggaan in de tijd. In de vierde eeuw zien de Joden met lede ogen toe hoe het christendom na lange eeuwen van vervolging eindelijk zegeviert en hoe het ook op de Heilige Stad zijn stempel drukt. De droom van de heroprichting van de Tempel vervult echter nog veel joodse harten.

Onder de Romeinse keizer Julianus de Afvallige (361-363), die het christendom verafschuwt en het heidendom terug instelt, krijgen zij onverhoopt hun kans. Zij vragen en verkrijgen de toelating om de Tempel terug op te bouwen. De werken beginnen in mei 363.

« *Maar een aardbeving en een vuur dat uit de fundamenten oplaaide leidden tot het stilleggen van de nauwelijks begonnen werkzaamheden. Dat had niet alleen te maken met het feit dat het verder zetten ervan materieel onmogelijk was, maar ook omdat die gebeurtenissen uitgelegd werden als een goddelijke straf die*

(1) Zie het artikel *Van het Oude naar het Nieuwe Testament. Qumrân en de Essenén*, in *Hij is verzezen!* nr. 9, mei-juni 2004, p. 2.

de hele onderneming veroordeelde » (François Thelamon, *Païens et chrétiens au quatrième siècle. L'apport de l'« Histoire ecclésiastique » de Rufin d'Aquilée*, in *Études augustinienes*, 1981, pp. 294-309).

Om een idee te hebben van de geweldige weerklank van het gebeuren op de tijdgenoten en de daaropvolgende generaties moet men Rufinus van Aquilea (begin 5de eeuw) lezen :

« Op de laatste nacht vóór het begin van de werkzaamheden greep een geweldige aardbeving plaats. Niet alleen de blokken steen van de fundamente[n] [van de Tempel] werden in alle richtingen weggeslingerd, maar ook nagenoeg alle gebouwen op die plaats werden verwoest. De openbare portieken, waar zich een grote massa joodse werklieden ophield, stortten in en verpletterden alle Joden die zich daar bevonden.

« Toen de dag aanbrak kwamen de andere Joden, die dachten dat zij aan de rampspoed ontsnapt waren, toegelopen om te zoeken naar hen die onder het puin begraven waren. Tussen de funderingen van de Tempel lag een lokaal waarvan de ingang zich bevond tussen de twee portieken die ingestort waren ; men bewaarde er de werktuigen die voor de bouwonderneming nodig waren. Plots sprong er een bol van vuur uit tevoorschijn, die zich verspreidde over de hele esplanade en alle joden die daar waren verbrandde en doodde. Dit wonderteken, dat zich gedurende die dag verschillende keren en met korte tussentijden herhaalde, maakte met zijn wrekende vlammen een einde aan de vermetelheid van dit verharde volk » (aangehaald door F. Thelamon).

Deze gebeurtenis is zo duidelijk betuigd dat het onmogelijk is om de feiten in twijfel te trekken, welke verklaring men er ook aan wil geven : « In mei van het jaar 363 vond in Palestina een aardbeving plaats,

waardoor op 19 mei een einde kwam aan de werkzaamheden die de dag tevoren aangevat waren. De beving kan geleid hebben tot de explosie van gas dat zich in een onderaardse ruimte opgehoopt had, met een verwoestende brand en talrijke slachtoffers tot gevolg » (F. Thelamon, *ibid.*, p. 304).

DE KINDEREN VAN ISMAËL

Tweehonderd vijftig jaar later, in het begin van de 7de eeuw, brengt de Koran een echo van deze dramatische gebeurtenis. We schrijven 614, het jaar waarin Jeruzalem veroverd wordt door een grote anti-Byzantijnse coalitie onder leiding van de Perzen, die als bondgenoten zo'n 26.000 op revanche beluste Joden van de diaspora hebben én de « Saracenen », de kinderen van Ismaël.

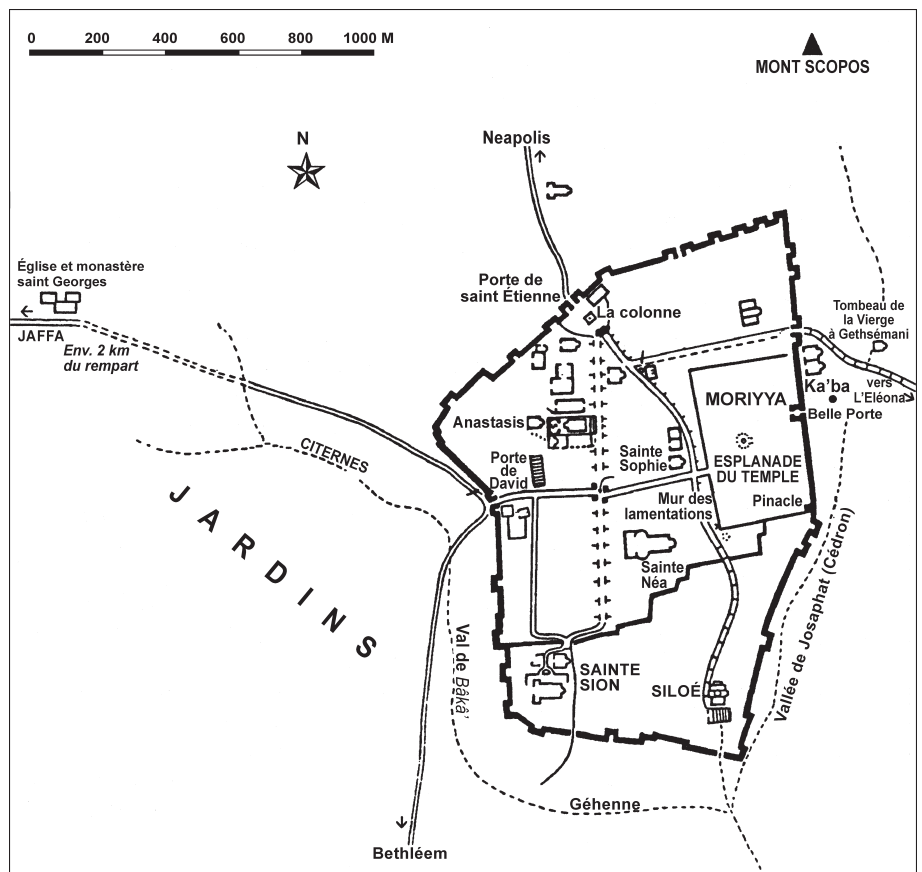
De auteur van de Koran herinnert zijn volk aan de « tederheid » (ni 'mata llâhi, III 103) van de God : « Toen jullie aan de rand van een gat vol vuur stonden, heeft Hij jullie ervan gered. » Blijkbaar waren de nieuwe veroveraars er niet erg gerust in toen zij de « Plaats van Abraham », maqâm 'ibrâhim (II 125), in het midden van de esplanade van de Tempel betraden. Zou het moordend voorteken ook hen treffen ? Maar neen : de « tederheid van de God » heeft de kinderen van Ismaël gespaard, bewijs van hun bijzondere uitverkiezing, in tegenstelling tot wat er gebeurd is met hen die « verdeeldheid stoken en veranderingen aanbrengen volgens wat de intelligentie hen influistert » (III 106). Hiermee worden niet alleen de Joden geviséerd, maar ook de Nazōreeërs, de volgelingen van « Jezus zoon van Maria » ; beide godsdiensten hebben zich schuldig gemaakt aan een « schisma », een afscheuring van het eerste Verbond dat de God sloot met Abraham en de oudste zoon van de aartsvader : Ismaël, zijn eerstgeborene, de zoon van de slavin Hagar.

PLATTEGROND VAN HET BYZANTIJS-CHRISTELIJKE JERUZALEM aan de vooravond van de verovering door de Perzen (614).

Dwars door de stad, van noord naar zuid, loopt de Romeinse cardo van het heidense Aelia Capitolina dat door Hadrianus was gesticht. Aan die hoofdas bevinden zich de Heilig-Grafkerk van Constantijn de Grote (in het Grieks Anastasis of kerk van de « Verrijzenis ») en de « Nieuwe kerk van de Moeder Gods » of Nea die door Justinianus in de 6de eeuw was opgericht.

Volledig onbebouwd bleef de grote esplanade van de Tempel, die opgetrokken was op de berg Moriyya, de « Plaats van Abraham » (maqâm 'ibrâhim, II 125). Ten zuidwesten van de stad ligt de vallei van Bakka waarvan de Koran melding maakt (III 96). In het verlengde ervan situeert zich het Gehenna, jahannam in de Koran (II 206), dat in groot contrast staat met de door het water van de citernes bevoeide tuinen.

De Ka'ba (V 95) is een monument op de weg die van het H. Sion, de plaats van de Inslapen (Dormitio) van de H. Maagd in de oude Esseens-christelijke wijk, naar haar « graf » in Gethsemani voert.

Wat kwamen de kinderen van Ismaël in Jeruzalem doen? Zij gingen in op de vurige oproep die tot hen gericht werd door de schrijver van de Koran: « *Trek op! Laten we onze zonen en jullie zonen bijeenroepen, onze vrouwen en jullie vrouwen, onszelf en jullie zelf!* » (III 61). « *Trek op* », *ta'âlaw*, van het Hebreeuws *'alâh*. Waarheen? Naar Jeruzalem, overeenkomstig het orakel van Isaias: « *Kom, laten wij optrekken (na'alêh) naar de berg van Jahweh, naar het Huis van Jakobs God. Want uit Sion komt de Wet, uit Jeruzalem Jahweh's woord* » (Is. 2, 3). Ook Jezus « *trok op* » naar Jeruzalem (Luc. 9, 51 e. a.), dat als een arendsnest boven in de bergen van Judea ligt, om er te lijden en te sterven.

Maar de schrijver van de Koran – de « *welbeminde* », *muhammadun* (III 144), zoals hij zichzelf noemt – trekt op als een militaire leider, als een nieuwe Mozes. « *Dan zullen wij angst zaaien en de vervloeking van de God over de leugenaars uitstorten!* » (III 61). Wie zijn de leugenaars? De Joden en de christenen.

Het zou verkeerd zijn de auteur van de Koran te verdenken van haat jegens de volgelingen van de andere godsdiensten. Hij voert een scherpe polemiek met hen, maar met de bedoeling dat zij zich tot de ware godsdienst – dat wil zeggen het Verbond van God met Abraham en Ismaël – zouden bekeren en samen met hem zouden optrekken naar Jeruzalem. Daar wil hij « *de grondvesten van de Tempel* » (*'al-qawâ'ida mina l-bayti*, II 127) herstellen: *AL-QAEDA*...

Rond zijn visie op de christenen windt hij geen doekjes: « *Onder hen zijn er die hun taal bij de Schrift voegen opdat jullie die zouden beschouwen als [deel van de] Schrift, terwijl hun taal geen [deel van de] Schrift uitmaakt. Zij zeggen: "Dit [komt] van bij God, terwijl het niet van bij God [komt]"* » (III 78).

« *Hun taal* », *'alsinatahum*, van het Hebreeuws *lâšôn*, « *taal* ». Dit vers is gericht tegen de Evangelisten, die in Jezus de Zoon van God zien en zijn woorden beschouwen als de vervulling van de Schrift, en dus een deel van de Schrift: het Nieuwe Testament, het Evangelie, *'al-'injil* (III 3, 48, 65). Maar volgens de schrijver van de Koran is dit een leugen!

« *Het komt een vlees, aan wie de God de Schrift en de Wijsheid en de Profetie heeft gegeven, niet toe om vervolgens aan de mensen te zeggen: "Wees dienaars van mij, eerder dan van de God"* » (III 79). « *Een vlees* », *bašar*, van het Hebreeuws *bâšâr*; in het Grieks *sarkos*, de term die Sint-Jan gebruikt om « *het vleesgeworden Woord* » (Jo. 1, 14) aan te duiden: Jezus. De *Nazôreeërs* vereren Hem als « *een kind* » (*waladan*, Hebreeuws *wâlâd*; II 116) van God aan wie zij « *eer brengen* » (*subhâna-hu*, Hebreeuws *šâbah*; *ibid.*), zoals aan God zelf eer wordt gebracht. Zo « *vermengen* » zij (*yušrik bi-llâhi*) Jezus met God!

DE KA'BA, TROON VAN GOD

De « *idolen* » waarop de schrijver van de Koran afgeeft zijn bijgevolg niet de stenen die, zoals een latere traditie verzonnen heeft, zagezegd in de *Ka'ba* door

Arabische heidenen vereerd werden: **het zijn Jezus Christus en zijn Moeder.**

« *Dwaal niet door [een vrouw] "onder de vrouwen" te aanbidden* » (IV 129). De uitdrukking neemt letterlijk de woorden van Elizabeth tot de H. Maagd Maria over: « *Gij zijt de gezegende onder de vrouwen!* » (Luc. 1, 42).

Op een andere plaats staat het nog scherper geformuleerd: « *In die tijd sprak de God: "O Jezus zoon van Maria! Heb jij aan de mensen gezegd: Neem ons, mij en mijn moeder, als twee goden, in plaats van de God?"* » (V 116).

Het woord *ka'ba* verschijnt in de Koran voor het eerst in soera V, om de voetzool aan te geven (in het kader van voorschriften voor rituele reiniging): « *Wanneer jullie je wassen voor het gebed, was jullie dan zelf en jullie handen tot aan de ellebogen, en zalf jullie hoofd en jullie voeten tot aan de zool* », *'ilâ l-ka 'bayni* (V 6). Letterlijk: « *tot aan de basis* », want de term is in feite slechts de omzetting van het Griekse woord *kubos*, « *kubus* », en dient om de fundering van een huis aan te geven. Het woord *ka'ba* wordt ook gebruikt om bepaalde heiligdommen met een kubusvorm te benoemen, zoals het bouwwerk dat vandaag in Mekka staat.

Vermits we hebben aangetoond dat de Koran betrekking heeft op Jeruzalem, betekent dit dat de *ka'ba* een gebouw in de Heilige Stad moet zijn. En inderdaad bevond zich net buiten de stadsmuren van Jeruzalem, aan de oostzijde, een monument dat in de Byzantijnse tijd – de periode vlak vóór de Koran geschreven werd – met het Griekse woord *kubos* werd aangeduid. « *Het is een monument in de vorm van een kubus (kubos)* », staat in een preek toegeschreven aan de H. Germanus van Constantinopel (7de eeuw), en het werd opgericht « *omwille van de vermetele Jood die wegens zijn wandaad tegen het eerbiedwaardige lichaam van de H. Maagd Maria ogenblikkelijk gestraft werd met de amputatie van zijn beide handen.* »

Het monument was daar inderdaad geplaatst ter nagedachtenis aan het drama dat zich afspeelde toen de lijkstoet van de « *ontslapen* » Moeder Gods op die plek passeerde, op weg naar het « *graf* » in Gethsemani. Het relaas is opgetekend in de zgn. *Transitus Virginis*, « *De overgang van de Maagd [van het aardse naar het hemelse leven]* », een apocriefe tekst waarvan naast een Griekse en een Latijnse versie vertalingen bestaan in het Ethiopisch, het Koptisch, het Armeens, het Syrisch,... tot zelfs het Iers toe. « *Het origineel van al deze versies, dat wij niet meer bezitten, zou kunnen opklimmen tot de tijd van de joods-christelijke gemeenschap van Jeruzalem.* »¹

Wanneer de apostelen met de lijkbaar onderweg zijn naar Gethsemani, aldus de *Transitus*, willen de leden van het Sanhedrin dit beletten: « *Laten we de apostelen doden en het lichaam dat de bedrieger gedragen heeft verbranden* », zeggen ze. Eén van hen, een zekere Jephonias, probeert de lijkbaar omver te trekken. Maar op het moment dat hij de baar vastgrijpt blijven zijn handen er aan vastzitten en breken ze zelfs af van zijn armen. De Jood valt snikkend op zijn knieën vóór Petrus en bekeert zich: hij kust het lichaam van de H. Maagd

(1) Frédéric Manns, *Le tombeau de Marie : Éphèse ou Jérusalem ?* in *Le récit de la Dormition de Marie* (Vat. grec 1982). *Contribution à l'étude des origines de l'exégèse chrétienne*, 1987 (doctoraatsthesis). Zie ook het artikel *Het graf van Maria te Getsemane, bewijs van haar Tenhemelopneming* in *De Katholieke Contrareformatie in de XXste eeuw*, 25ste jaargang nr. 6 (nov.-dec. 1997).

Klein wierookaltaar in kalksteen, afkomstig uit Jemen (in het zuiden van het Arabisch schiereiland : « Arabia felix »). Hoogte 30 cm. Gedateerd tweede eeuw van onze tijdrekening (Parijs, Louvre, cl. RMN, Ch. Larrieu). Het bovendeel ziet eruit als een fort, met hoektorens en vensters, en stelt een tempel voor. Binnenin werd wierook verbrand, het kostbare parfum bij uitstek, dat door de Wijzen aan het Kind Jezus werd aangeboden als eerbewijs aan zijn goddelijkheid (Matth. 2, 11). Maar hier gaat het nog om de heidense « zonnegodin » (bry šms), zoals de inscriptie op het voetstuk vermeldt. Op het middenvlak tussen de twee hoektorens zijn de halve maan en de zonneschijf afgebeeld, met daarboven een fries van stierenkoppen : allemaal symbolen « van de hemelen en de aarde en wat zij bevatten », waarvan de auteur van de Koran zijn gelovigen onderwijst dat « de God » er de koning van is – en niet Christus of zijn Moeder. Daarom neemt hij niet het Kruis van Christus maar « de heilige maan » (V 2), « de gunstige maan » (šahru ramadân, II 185) als standaard.

en belijdt publiekelijk dat zij de Moeder Gods is, de Onbevleete Maagd uit wie zijn Heer en zijn God geboren is. Als hij op aanwijzing van Petrus zijn armen tot bij zijn handen brengt, groeien die er opnieuw aan vast.

Het is in verband hiermee merkwaardig dat de handelwijze van Jephonias in de Koran wordt aangemerkt als « een enorme schanddaad », *buhtânan 'azîman* (IV 156). De Joden hernieuwden deze schanddaad in 614, toen zij samen met de Perzen Jeruzalem binnendrongen en zich met een verwoestende razernij op de Nea stortten, de nieuwe kerk van de Moeder Gods, méér nog dan op de H. Grafkerk zelf.

Hetzelfde monument ter ere van Maria wordt ook vermeld door de monnik Epiphanes, die in de 7de eeuw op bedevaart trok naar het H. Land. Hij duidt het aan met de term *tetrakionin* : « Ongetwijfeld gaat het om een kubusvormig bouwwerk van vier zuilen overdekt met een koepel » (Antoine Wenger, *Un nouveau témoin de l'Assomption*, in *Revue des Études byzantines*, XVI (1958), p. 45).

Als *ka'ba* verwijst naar een monument ter ere van de H. Maagd, dan wordt het ons ook duidelijk waarom het Arabisch aan *ka'ab* de betekenis van « maagd » geeft en aan *ku'bat* die van « maagdelijkheid ». Zo voegen de drie betekenissen « basis », « kubus » en « maagd » zich samen en vallen alle puzzelstukjes uiteindelijk op hun plaats : de Ka'ba was een kubusvormig monument ter ere van de Moeder Gods, opgericht bij de wallen van Jeruzalem. Bij uitbreiding werd het de naam van de Heilige Maagd zelf, die immers de troon is, de « basis », waarop haar eniggeboren Zoon zetelt. Denken we maar aan haar latere titel van *Sedes Sapientiae* !

* * *

De eerste expeditie van de kinderen van Ismaël naar Jeruzalem, in het spoor van de Perzen en hun joodse bondgenoten, vond plaats in het jaar 614 maar liep slecht af. Niet lang na de verovering van de stad keerden de Perzen zich tegen hun vroegere bondgenoten : de Joden, die zich te aanmatigend opstelden, werden in gevangenschap naar Ctesiphon gedeporteerd,

en de « Saracenen » maakten zich uit de voeten om niet hetzelfde lot te ondergaan.

De auteur van de Koran mediteerde langdurig over de lessen die uit deze « kalvarietocht » moesten getrokken worden, en de vrucht van zijn pijnlijke ervaring schreef hij neer in soera III. Daarna verzamelde hij zijn volk opnieuw en gaf hen een wet, alvorens hen voor de tweede keer naar de verovering van Jeruzalem te leiden.

Het is dan dat de kinderen van Ismaël bij de Schone Poort, de oostelijke poort van Jeruzalem, een kubusvormig monument (kubos) vinden toegewijd aan Maria. De christenen hebben het daar opgericht om eerherstel te brengen aan de H. Maagd (*ka'ba*) die op deze plek door Jephonias zo « schandelijk » was behandeld. Is het niet ontroerend vast te stellen dat de volgelingen van de muhammadun het gedenkteken niet vernietigden, maar het beschouwden als een symbool van het « Huis van Abraham » dat zij wilden heroprichten ? Deze basis-houding van de opkomende islam, die in het licht wordt gesteld door de wetenschappelijke exegese van soera V, roept ons allen bijeen, wie we ook zijn : christenen, Joden of moslims, aan de voeten van de Dochter van Abraham.

Broeder Bruno Bonnet-Eymard

LE CORAN. TRADUCTION ET COMMENTAIRE SYSTÉMATIQUE

deel 1 : « Sois parfait ! » (soera's I en II)

deel 2 : « Bien-aimé » (soera III)

deel 3 : « Elohim » (soera's IV en V).

Te bestellen :

MAISON SAINT-JOSEPH – F-10260 SAINT-PARRES-LÈS-VAUDES.

VATICANUM II ONDER HET ONTLEEDMES

VII. DE STRIJD ROND DE COLLEGIALITEIT

DE discussie over de collegialiteit begon op 4 oktober 1963, in de loop van de tweede zitting. Het was één van de langste en felste debatten van heel het Concilie : 9 algemene vergaderingen, 119 toespraken, 56 schriftelijke tussenkomsten.

Waar ging het over ? Het Eerste Vaticaans Concilie had het primaatschap van de Romeinse Opperherder en de pauselijke onfeilbaarheid gedefinieerd. Vaticanum II kon dit onderricht nuttig aanvullen door een definitie te geven van het sacramenteel karakter van het bisschopsambt : de bisschopswijding als hoogste graad van het sacrament van het priesterschap. Deze definitie zou volledig in de lijn liggen van de kerkelijke traditie.

Maar de hervormers wilden deze theologie van het bisschopsambt vermengen met iets heel anders : **de collegialiteit**, dat wil zeggen **de aanspraak van de bisschoppen om een collegiaal gezag uit te oefenen over de universele Kerk, naast de H. Stoel**. Dit zou onvermijdelijk leiden tot « een diepgaande omvorming van de structuur zelf van de Kerk, die tot op vandaag monarchaal is en morgen dus... tweehoofdig ! In het beste geval zou de Kerk een constitutionele monarchie worden, waarin de Opperherder zou moeten regeren met een Parlement van bisschoppen dat zelf soeverein is. In het slechtste geval zou de Kerk binnen de kortste keren geleid worden door de nationale bisschoppenconferenties, met de Paus als machteloze marionet, beroofd van de onmisbare diensten van de Vaticaanse Curie en van de middelen om zijn recht te laten gelden » (abbé de Nantes, BRIEF nr. 156, 31 oktober 1963).

Maar ook voor de individuele bisschop vormde de collegialiteit een fundamentele bedreiging : « De Kerk is gebaseerd op het persoonlijk gezag van de bisschop in zijn bisdom en van de Paus over heel de Kerk. Hun macht is gekoppeld aan een sterk gezag en een persoonlijke verantwoordelijkheid. Met de collegialiteit zou de Kerk overgaan naar een parlementair bestuur, waarvan het kenmerk is dat het gezag er afhankelijk gemaakt wordt van stemmingen en dat de verantwoordelijkheid verdrinkt in de anonimiteit » (ibid.). De bisschoppenconferenties zouden met hun dictatuur van de 51 % een einde maken aan de zelfstandigheid van de plaatselijke bisschop.

De democratische geest waarvan de nieuwe theorie van de collegialiteit doordrenkt was, kon in wezen niet verzoend worden met het katholiek geloof. Het is niet omdat men voor een bepaalde mening een meerderheid heeft dat die mening automatisch strookt met de leer van Christus : « Boven uw hoofden heerst het Woord van God », aldus abbé de Nantes in een oproep tot de concilievaders. « U bent slechts de behoeders van dit Woord. De Waarheid van het geloof wijst de weg, en het is aan u om die Waarheid te respecteren en te dienen. Uw gezag is dat van een leergezag dat volledig afhangt van het geloof. Uw beslissingen en wensen moeten zich in de eerste plaats richten naar en overeenstemmen met de onveranderlijke dogma's. Uw gezag is er om de geloofsschat te bewaren en vrucht te doen dragen, niet om hem te vervormen of te verraden » (BRIEF nr. 158, 23 november 1963).

DE MACHTSGREEP VAN LEO-JOZEF SUENENS

De oratorische steekspelen tussen voor- en tegenstanders van de collegialiteit volgden elkaar onafgebroken op. Ze waren vaak moeilijk om volgen en zelfs duister voor de meerderheid van de concilievaders. De tegenstand tegen de nieuwe theorie werd nochtans met de dag groter, onder leiding van de kardinalen Spellman, Bacci en Ruffini. De aartsbisschop van Palermo bleef hardnekkig op het cruciale punt hameren : « *De Kerk heeft als fundament niet Petrus ÉN de apostelen ! Alleen Petrus is de rots.* »

De hervormingsgezinden beseften maar al te goed dat de Schrift en de Traditie geen enkele ondersteuning boden voor hun pretenties. Ze besloten daarom een doorbraak te forceren.

Op 15 oktober stelde kardinaal Suenens, die één van de vier moderatoren was, plotseling de afsluiting van het debat voor bij zitten of rechtstaan. De vergadering stond als één man recht en gaf daarmee te kennen dat ze er genoeg van had. Maar helemaal op het einde van de zitting kondigde dezelfde Suenens aan dat er 's anderendaags zou overgegaan worden tot een « oriënterende stemming ». De secretaris-generaal, Mgr. Felici, viel uit de lucht. Ook curiekardinaal Tisserant, de voorzitter, wist van niets. Suenens schreef hierover later : « *Ik vroeg aan enkele theologen (Philips, Prignon, Moeller en Congar) om enkele testvragen te formuleren. Toen ik deze in mijn bezit had, kondigde ik – totaal onverwacht en vooral zonder Mgr. Felici op de hoogte te stellen, die het initiatief zou geblokkeerd hebben [sic] – op een dag waarop ik het voorzitterschap waarnam, rustig aan dat er weldra een vragenlijst met vijf informatieve vragen zou uitgedeeld worden aan de concilievaders, ten behoeve van de theologische commissie [lees : om de theologische commissie onder leiding van kardinaal Ottaviani een hak te zetten]* » (Terugblik en verwachting. Herinneringen van een kardinaal, Lannoo 1992, p. 120).

Paulus VI keurde het initiatief eerst af, maar veertien dagen later slaagde de Belgische kardinaal in zijn opzet en vond de stemming over de vijf oriënterende vragen plaats.

« *Terwijl men eindeloos gediscussieerd had over de collegialiteit zonder dat iemand van de voorstanders een klare en duidelijke definitie van die term had kunnen geven, moest er plots gestemd worden over vijf voorstellen waarin de collegialiteit kant en klaar gedefinieerd werd als een soeverein gezag, gelijk aan en onderscheiden van het gezag van de Paus ! Op woensdagmorgen 30 oktober werd het lot geworpen : de Vaders stemden kort na elkaar de vijf voorstellen, waarin op een handige manier een gradatie aangebracht was. Dit kwam neer op de goedkeuring van de Revolutie in de Kerk* », schreef abbé de Nantes de dag na de stemming (BRIEF nr. 156, 31 oktober 1963).

Suenens zei hierover later zelf : « *Het was een grote overwinning ten gunste van de vragenlijst. Ieder woord ervan was gewogen [!]. De beroepstheologen zullen er*

nuances in vinden die hun nut zullen hebben voor de medeverantwoordelijkheid van de bisschoppen met en onder [sic] Petrus, nuances die nuttig zullen zijn voor iedere toekomstige oecumenische dialoog» (Terugblik en verwachting, p.121). Met andere woorden: het primaatschap van Petrus, door Christus gewild en gevestigd, moest zoveel mogelijk geminimaliseerd worden om alle soorten ketters en schismatieken te plezieren. Inspiratie van de H. Geest? Neen: inspiratie van de Boze Geest!

OP HET KRUISPUNT VAN DE WEGEN : DE H. MAAGD MARIA

Het enige obstakel op de weg van de revolutie waarvoor het Concilie koos, was de Onbevleete Maagd Maria. Enkele dagen vóór de fameuze oriënterende stemming over de vijf voorstellen in verband met de collegialiteit was aan de Vaders een kapitale vraag voorgelegd: **« Moet het voorbereidend schema over de Maagd Maria ja dan neen het laatste hoofdstuk worden van de constitutie over de Kerk? »** Achter die vraag verborg zich het dispuut tussen “minimalisten” en “maximalisten”. De eersten wilden de devotie tot de Allerheiligste Maagd zoveel mogelijk terugschroeven en aan banden leggen; het was hun bedoeling om Maria « op haar te plaats zetten », zoals zij het met een ongelooflijke brutaliteit formuleerden. De laatstgenoemden daarentegen wilden Onze-Lieve-Vrouw zo hoog mogelijk verheffen.

Kardinaal Santos, de aartsbisschop van Manila, verdedigde het behoud van een apart schema, door de nadruk te leggen op de belediging die de H. Maagd zou aangedaan worden als men haar verwees naar het laatste hoofdstuk van *LUMEN GENTIUM*, dat wil zeggen naar de achterste plaats.

Kardinaal König, de aartsbisschop van Wenen en één van de aanvoerders van de hervormers, verdedigde de samenvoeging van beide schema's door de oecumenische noodzaak te onderstrepen. Zijn persoonlijke theoloog, Karl Rahner, was onmiddellijk na het einde van de eerste zitting al van leer getrokken tegen het oorspronkelijke schema over Onze-Lieve-Vrouw: *« Als deze tekst wordt aangenomen, zal er een onvoorstelbaar kwaad berokkend worden vanuit oecumenisch oogpunt. Alle resultaten die verworven zijn op het domein van de oecumene dankzij het Concilie en in verband met het Concilie zouden tot niets herleid worden »* (aangehaald in Ralph W. Wiltgen, *The Rhine Flows into the Tiber*, New York 1967, p. 90).

De omvorming van het schema tot laatste hoofdstuk van *LUMEN GENTIUM* was volgens Rahner « het gemakkelijkste middel om uit het schema alles te verwijderen wat theologisch onvoldoende ontwikkeld is », lees: wat voor de protestanten onaanvaardbaar is, zoals de titel

« Middelaars van alle genaden », waarvoor nochtans driehonderd bisschoppen uitdrukkelijk geijverd hadden van bij de voorbereiding van het Concilie! Heel terecht merkte Mgr. Grotti, titulair bisschop van Tunogaba, tijdens de debatten op: *« Bestaat de oecumene er in de waarheid te belijden of ze te verbergen? Wat moet het Concilie uitleggen, de katholieke leer of de leer van onze afgescheiden broeders? De waarheid verbergen kwetst ons en kwetst hen die van ons gescheiden zijn. Het kwetst ons omdat wij overkomen als schijnheilig. En het kwetst hen die van ons gescheiden zijn omdat het hen zwak doet lijken en kwetsbaar voor de waarheid. »*

Onze geestelijke vader schreef: *« Blijkbaar is het de hoogste tijd om een einde te maken aan een cultus die zagezegd niet tot Christus leidt. We zouden ons moeten houden aan de vaststaande en aloude gegevens van de H. Schrift en de Traditie, en op dit domein bijgevolg de ontwikkeling van de theologie moeten afremmen en op onze stappen terugkeren, afstand nemen van de spontane devotie en sceptisch zijn over de gevoelens van het volk – helemaal in tegenspraak dus met de algemene pretenties van het Concilie! De reden? De oecumene dwingt ons ertoe, we mogen onze protestantse broeders niet voor het hoofd stoten. »*

Verschillende Vaders bleven besluiteloos, want het argument van een kaakslag voor de H. Maagd schrok hen erg af. Wie zou het halen? De zagezegd eensgezinde vergadering bleek plotseling verdeeld in twee onverzoenlijke kampen. Als ze vrij zouden geweest zijn van elke dwang, dan zouden de concilievaders zeker de vernedering van de Maagd Maria afgewezen hebben, maar het Systeem was te machtig en dreef hen voort zonder dat ze het beseften. Er volgde een stemming, **en Maria kwam op de laatste plaats terecht op veertig stemmen na** (1114 tegen 1074). Bij het bekendmaken van deze uitslag viel in de aula een doodse stilte.

De Nederlandse jezuïet pater Sebastiaan Tromp, theoloog, hoogleraar aan de Gregoriana en auteur van verschillende publicaties, was secretaris van de voorbereidende commissie en nadien van de theologische commissie. Als rechterhand van kardinaal Ottaviani was hij de inspirator en mederedacteur van verschillende schema's, die echter allemaal verworpen werden door de progressistische clan op het Concilie.

Het kamp van de hervormers had het heel even bijzonder benauwd gehad. Zoals één van hen, Charles Moeller, theoloog van kardinaal Léger, toegaf: « *De stemming van vandaag legt een diepe verdeeldheid in de vergadering bloot op leerstellig vlak. Als we morgen dezelfde magere meerderheid hebben, en dus dezelfde verdeeldheid, kunnen we alleen maar onze koffers pakken* » (Giuseppe Alberigo, *Histoire du Concile Vatican II, 1959-1963*, dl. 3, p. 112).

DIJKBREUK

De dag daarop legde de « kudde van de bisschoppen » (Sint-Basilius) zich definitief neer bij de visie van de Europese progressisten. De vijf voorstellen van kardinaal Suenens werden gestemd met een verpletterende meerderheid. « *WIJ HEBBEN GEWONNEN* », vertrouwde Paulus VI de moderatoren van het Concilie toe. Die dag, 30 oktober 1963, was naar het zeggen van abbé de Nantes « *één van de somberste in de geschiedenis van de Kerk.* » Want hoewel deze stemming op zich geen enkel gezag had en geen enkele waarborg van onfeilbaarheid, engageerde ze het Concilie niettemin in een noodlottige richting.

« *De stemming van 30 oktober had slechts betrekking op oriëntaties. Een theologie van de collegialiteit bestond nog helemaal niet op het Concilie* » (Philippe Levillain, *La mécanique politique de Vatican II*, Parijs 1975). Een bekentenis die kan tellen. Verschillende sprekers stelden het ontbreken van elke theologische basis voor de nieuwe theorie aan de kaak, zo onder meer de moedige bisschop van Segni, Mgr. Carli. Zijn toespraak maakte indruk, zonder dat de Vaders echter op hun stappen terugkeerden. Na de schandalige behandeling die de Moeder Gods te beurt was gevallen ging alles snel achteruit: vermoeidheid maakte zich meester van de verdedigers van de traditie en het geloof, terwijl de nieuwlichters steeds hardere eisen stelden.

Op 8 november werd de kwestie van de hervorming van de Curie aangesneden. Kardinaal Frings van Keulen nam het woord om een rekwisitoor tegen het H. Officie af te steken: « *De praktijken en handelwijzen van het H. Officie zijn niet in overeenstemming met de moderne tijd. Mede daardoor verwekken zij schandaal in de wereld ! [...] De hervorming van de Curie is noodzakelijk : laten we ze dan ook doorvoeren !* »

« *CAVEAMUS !* » De beangstigde waarschuwing van kardinaal Browne, vice-voorzitter van de Theologische Commissie, weerklonk uiteindelijk in de Sint-Pietersbasiliek. « *Laten wij voorzichtig zijn, eerbiedwaardige Vaders ! Op het moment waarop wij een revolutie zonder voorgaande ontketenen en duizend jaar juridische en mystieke inspanningen met het oog op de eenheid van bestuur en de samenhang van de Kerk van tafel vegen, laten wij toch goed nadenken ! De voorstellen over de collegialiteit houden een mede-regeren in. Als ze geaccepteerd worden, dan is het niet langer Petrus die de kudde leidt, maar de kudde Petrus – sed oves Petrum.* »

« *Zwijg* », riepen Frings en consoorten. « *U staat de Hervorming in de weg die wij willen ! Gehoorzaam ons, want wij hebben de meerderheid !* »

Er werd geapplaudisseerd in de aula. Wie had zoiets ooit voor mogelijk kunnen houden ? « *Tweeduizend jaar katholiek geloof hadden ons tot de vaste overtuiging*

gebracht dat het gezag in de Kerk een leergezag is. Wee ons als men ons morgen verplicht ons te onderwerpen aan een gezag dat ontsnapt aan de controle van het geloof, dat weigert zijn bewijzen van rechtgelovigheid te leveren en dat zich baseert op de meerderheid van de stemmen om zich op te dringen... » (abbé de Nantes, BRIEF nr. 158, 23 november 1963).

DEMOCRATIE AAN DE TOP...

De invoering van de democratie in de Kerk is het onderwerp van hoofdstuk 3 van *LUMEN GENTIUM*: « *Over de hiërarchische inrichting van de Kerk en in het bijzonder over het episcopaat* ».

Al vanaf de eerste zin wordt de toon gezet: « **Christus, de Heer, heeft in de Kerk verscheidene ambten ingesteld, die op het welzijn van het gehele lichaam zijn gericht. De bedienaars immers staan krachtens de gewijde macht waarover zij beschikken in dienst van hun broeders** » (nr. 18). « *Deze eerste zin, hoe handig geformuleerd ook, draagt in zich heel de tegenspraak die de democratische instellingen kenmerkt* », schrijft onze geestelijke vader. « *Het volk is koning, zijn herders komen pas op de tweede plaats als dienaren* ». Onder de geveinsde nederigheid van de “dienstbaarheid” verbergt zich een aanvechting van het goddelijk recht van het gezag in de Kerk. « *Als een kerkvorst zich niet wil laten bedienen dan heeft dit enkel te maken met een individuele beslissing ingegeven door eenvoud. Dit mag geen weerslag hebben op de functie en mag het gezag niet aantasten. Niemand zal ontkennen dat de functie gericht is op het welzijn van de ondergeschikten, maar het is verkeerd en gevaarlijk om het ambt altijd voor te stellen als een “dienst” van de gemeenschap : de leider is niet de knecht van zijn onderdanen !* » (CRC nr. 52, p. 5).

De idee van collegialiteit, ingevoerd als een compensatie of een aanvulling van de idee van het primaatschap, was van bij het begin vergiftigd door deze democratische geest. « *De aanhangers van de nieuwe theorie wilden het gezag onpersoonlijk maken in een collectivistische en parlementaire zin. Tevoren was de Paus de opperste en onmiddellijke leider van iedereen, bisschoppen zowel als gewone gelovigen. Elke bisschop, onderworpen aan de Paus, was herder van een bepaald gebied en over de mensen die er woonden. De bijeenkomsten van bisschoppen, synoden of concilies, regionaal of oecumenisch, vormden een buitengewoon voorbeeld van persoonlijk gezag : iedereen nam vrij en volledig deel aan de dogmatische definities en de disciplinaire beslissingen van allen* » (CRC nr. 52, p. 6).

Na eraan herinnerd te hebben dat de apostelen als een « **college of bestendige groep** » (nr. 19) rondom Christus verenigd waren, onderstreept de constitutie « **de collegiale aard en opvatting van de orde van de bisschoppen** » (nr. 22). Deze « **orde van de bisschoppen vormt, wanneer zij in gemeenschap is met de Paus van Rome als haar hoofd en nooit zonder dit hoofd, het onderwerp van de hoogste en volledige macht over de gehele Kerk, doch kan deze macht niet zonder instemming van de Paus van Rome uitoefenen** » (ibid.).

NEEN, protesteert abbé de Nantes: « *Geen enkel kerkelijk gezag is collegiaal in de Rooms-katholieke*

Mgr. Luigi Maria Carli, bisschop van het Italiaanse Segni, werd door de hervormers en hun aanhang verketterd als « één van de meest uitgesproken conservatieven op het Concilie » (Time). Hij wees er met klem op dat de theorie van de collegialiteit in tegenspraak was met de woorden en de wil van Christus, die de Kerk op Petrus en op Petrus alléén gegrondvest heeft.

Kerk. Er zijn enkel persoonlijke vormen van gezag, die door Paus of bisschop op vrije en verantwoordelijke manier worden uitgeoefend. »

Resultaat van deze “vernieuwing”: de instelling van een Synode met permanent secretariaat in Rome, onder het voorwendsel de Paus te “helpen” om « **de daadwerkelijke zorg voor de gehele Kerk** » (nr. 23) te dragen ! Met andere woorden : een parlement, dat de Paus op de vingers kijkt en druk uitoefent, en dat onophoudelijk probeert zijn wil aan de Opperherder op te leggen.

... EN AAN DE BASIS

De keerzijde van de medaille voor de bisschoppen is het verlies van gezag in het eigen bisdom. Want het nieuwe parlementaire en collectieve gezag over de universele Kerk overstijgt uiteraard het persoonlijk gezag van elke bisschop over zijn dioceses... Om dit verlies aan gezag nog sterker in de verf te zetten, werden de nationale *bisschoppenconferenties* in het leven geroepen als een nieuwe graad van hiërarchie... maar « *absoluut zonder enig fundament, als ik voortga op de onmogelijkheid waarin theologen en juristen zich bevinden om er een stevige basis voor te vinden* », schreef abbé de Nantes in december 1962. Vijfenveertig jaar later is dit fundament nog altijd niet gevonden, maar de bisschoppenconferenties zijn een verworvenheid en beheersen het terrein.

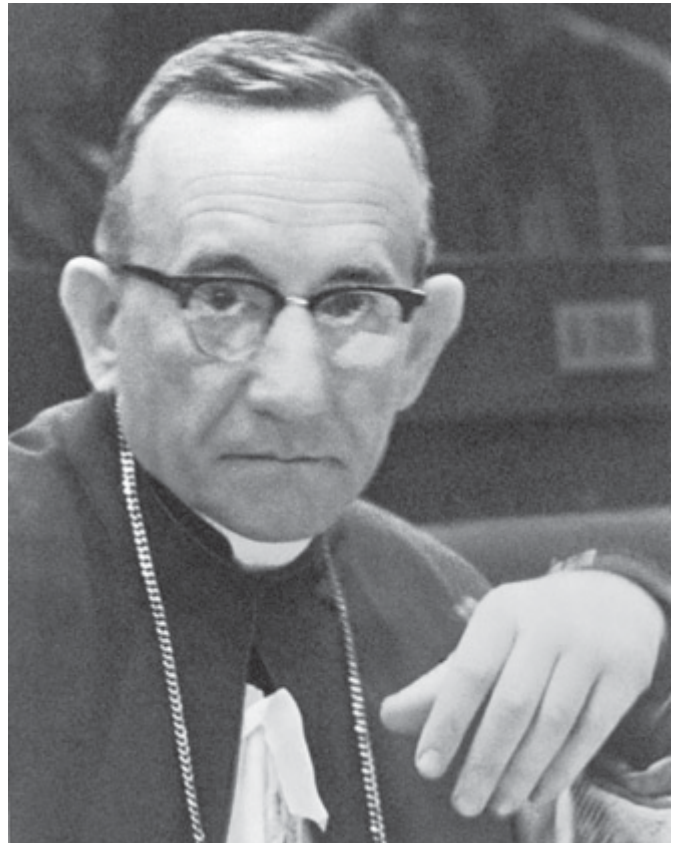
De bisschoppen zelf zijn geen vrije en verantwoordelijke herders meer, maar parlementariërs en plaatselijke uitvoerders van de beslissingen die door de Grote Vergadering genomen worden... waar de drukingsgroepen de lakens uitdelen. Abbé de Nantes : « *Vóór het Concilie oefenden de bisschoppen een reële en persoonlijke macht uit over een beperkt grondgebied. Nu oefenen zij over immense oppervlakten en over een onbegrensde wereld een karikatuur van macht uit, zonder werkelijk gezag.* »

Dat alles vormt een zeer ernstige aanslag op de goddelijke constitutie van de Kerk die monarchaal en niet democratisch is. Pater Congar kon triomferen : « *Vaticanum II is de Oktoberrevolutie in de Kerk.* »

HET ETIKET “VERGIF”

Tijdens de derde zitting van het Concilie, die plaats vond van september tot november 1964, werden de verschillende hoofdstukken van *LUMEN GENTIUM* na mekaar gestemd, telkens met een overweldigende meerderheid, ondanks de verbeterde strijd van de traditionalisten.

Op 16 november 1964 was het de beurt aan het hoofdstuk over de collegialiteit. Mgr. Felici legde toen in naam van de Paus een *Nota explicativa prævía* op (Voorafgaande verklarende nota), voor een “juiste interpretatie” van dit hoofdstuk. De *Nota* bracht in ondubbelzinnige bewoordingen het pauselijk primaatschap in herinnering, en was door de verdedigers van het geloof

met veel inspanning verkregen, allicht met het dreigement dat ze anders niet zouden stemmen.

De *Nota* vernietigde het nieuwe grondwettelijk charter van de Kerk, punt na punt :

1° Neen, het College van de bisschoppen is geen college in de strikt juridische zin, tenzij het verenigd is in een oecumenisch concilie ;

2° Neen, dit College is niet de erfgenaam van de buitengewone macht van het “College van de apostelen” ;

3° Neen, de bisschopswijding volstaat niet om de kwaliteit van lid van dit College te verwerven, de hiërarchische gemeenschap met het hoofd en de leden van het college is noodzakelijk ;

4° Neen, dit College stelt geen enkele grens aan het gezag van de Paus. Integendeel, het kan strikt gezien alleen maar onder welbepaalde voorwaarden op collegiale wijze handelen, en altijd onder leiding van de Paus.

Het leek wel een etiket met de vermelding “**vergif**” dat op de fles van de collegialiteit moest gekleefd worden ! Maar kortte het iets ? « *De fles is in de handel gebracht, met haar ronkende garantie : “Vaticanum II, dogmatische constitutie”. Het etiket “vergif” slaapt in de schuif van de apothekers... Het heeft zijn rol vervuld, namelijk het geruststellen van de behoudsgezinden. Het heeft verder geen nut. Het vergif zelf heeft zijn brevet gekregen van conformiteit met het katholiek geloof, en het werd uitgedeeld aan de kinderen van de Kerk die aan hun Moeder brood vroegen* » (CRC nr. 281, p. 6).

Het revolutionair beginsel van de collegialiteit vergiftigt al vijfenveertig jaar het leven van de Kerk. De Paus verkeert in de onmogelijkheid om in te gaan tegen de wensen van de bisschoppen verenigd in vergadering, waar het – zoals in elke democratische vergadering – nooit de besten zijn die aan het langste eind trekken...

broeder Matthieu van Sint-Jozef (bewerkt)

MADAGASCAR

DE ONDERGANG VAN EEN CHRISTELIJKE KOLONIE

De geschiedenis van de Franse kolonie Madagascar, « *La Grande Île* », kan model staan voor die van zoveel andere kolonies die het “juk” van het Europese moederland afgooiden en veranderden in een hel op aarde...

HET eiland Madagascar, dat tegenover de oostkust van Afrika ligt ter hoogte van Mozambique, is groter dan Frankrijk en België samen. Het was de Portugese zeevaarder Diogo Dias die het eiland het eerst ontdekte, toen zijn schip was afgedreven van een vloot die op weg was naar India. In de zeventiende eeuw koloniseerden de Fransen *la Grande Île*; aan de oostkust richtten zij handelsposten op. Lodewijk XIV wou van het eiland een militaire basis maken en baseerde zijn inlandse politiek op verstandhouding met de plaatselijke stamhoofden, verbod op de slavernij en het uitzenden van missionarissen om de autochtone bevolking te evangeliseren. De H. Vincentius a Paulo stuurde er zijn paters lazaristen naartoe, die een bewonderenswaardig werk van pacificatie en evangelisatie begonnen. Zij richtten hun belangstelling vooral op de meest primitieve volkeren, die de slaaf waren van stammen die beïnvloed waren door de islam. De positieve ingesteldheid van deze inboorlingen beloofde duurzame vruchten te dragen, maar de missionarissen werden niet gesteund door de *Compagnie des Indes orientales* – een handelsvereniging waarvan het concept was bedacht door Richelieu en die in 1664 officieel was opgericht door Colbert – hoewel de *Compagnie* de uitdrukkelijke opdracht gekregen had om voor de geestelijken te zorgen. Ze stierven van uitputting, waardoor de kolonisatie **de enige bewerkers van verzoening tussen kolonisten en autochtonen** kwijtraakte. De hebzucht en het slechte voorbeeld dat door de agenten van de *Compagnie* gegeven werd leidden tot een ramp: in 1674 werden de Franse kolonisten massaal vermoord door inlandse stammen; wie kon ontsnappen vluchtte naar het nabijgelegen eiland Bourbon (nu Réunion).

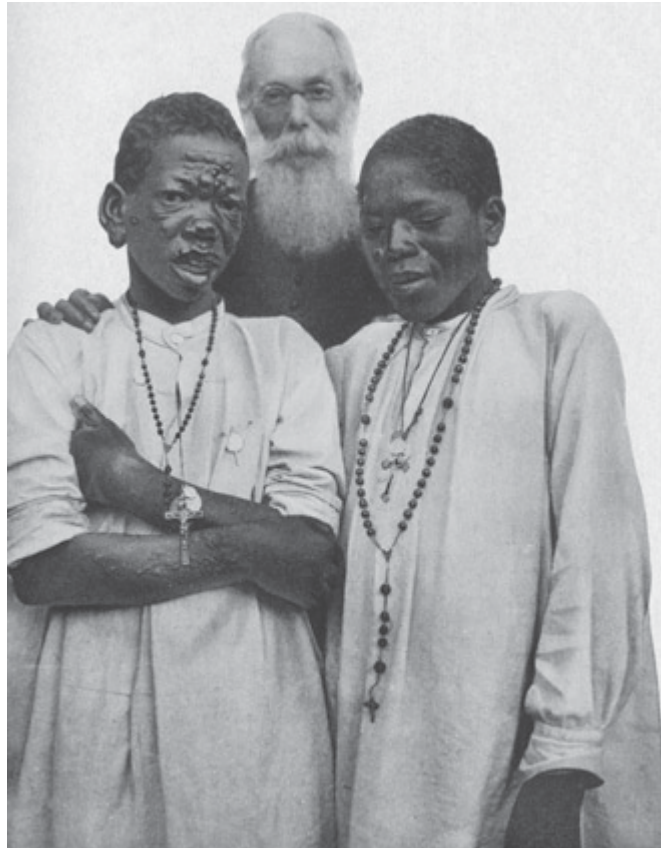
KATHOLIEK OF PROTESTANTS ?

Gedurende de hele achttiende eeuw werd het Grote Eiland overgelaten aan piraten en avonturiers, hoewel de paters lazaristen er hun belangstelling voor behielden. Zij

waren trouwens ook de enigen die het strategisch belang van het eiland Bourbon voor de eventuele herovering van Madagascar inzagen.

In de nasleep van de Franse Revolutie maakte Engeland zich meester van de Franse kolonies in de Indische oceaan. In 1810 erkende de Engelse gouverneur van het eiland Mauritius de vorst van de stam van de Hova's – een van oorsprong Indonesische stam die leefde op de hoogvlakten in het centrum van het Grote Eiland – als koning van heel Madagascar. Hij liet deze vorst een verdrag met Engeland ondertekenen waarin toelating werd gegeven voor **de komst van protestantse zendelingen**. De predikanten van de *London Missionary Society*, die eigenlijk vermomde politieke agenten waren, streken er neer vanaf 1818 en legden er zich op toe om alle sympathie die er nog voor Frankrijk bestond vakkundig uit te roeien.

De Franse kolonisatie kreeg pas terug vaste voet aan grond in 1855, dankzij de invloed die een zekere Jean Laborde verworven had bij de Hova's. Deze Fransman slaagde er in om vanuit het eiland Bourbon in het geheim jezuïeten als missionarissen naar de

Twoe melaatsen in het gezelschap van pater Décès, jezuïet en geneesheer in de leprozerie van Marana bij Fianarantsoa. Deze leprozerie werd gesticht door de Poolse jezuïet Jan Beyzym (1850-1912), die een groot deel van zijn leven aan de melaatsen op Madagascar wijdde en zalig verklaard werd in 2002.

centrale hoogvlakten te laten overkomen. De leerlingen van Sint-Ignatius hadden hun basis in de kleine parochie van La Ressource, in het noordoosten van het *Île Bourbon*. Hun missiepost daar was georganiseerd als een soort reductie (zoals in Paraguay, zie de film *The Mission*). Zij voedden er kinderen van de naburige eilanden op en bereidden hen voor op de beroepen van kleermaker, schoenmaker, timmerman, smid, drukker enz. in ateliers die waren toevertrouwd aan de broeders van de christelijke scholen. Voor de meisjes werd gezorgd door de zusters van de H. Jozef van Cluny. Verschillenden van deze jongeren die op deze manier gevormd waren, huwden met elkaar en vormden de kern van een nieuwe plaatselijke christenheid.

Ondertussen was op Madagascar koningin Ranavalona aan de macht gekomen, die het niet op buitenland-

ders begrepen had en het christendom onwettig verklaarde. Om een einde te maken aan haar wreed bewind vatte Jean Laborde het plan op haar af te zetten en haar te doen opvolgen door haar zoon Ramada, die hij liefde voor Frankrijk bijgebracht had. Laborde moest echter afrekenen met de Engelse predikant William Ellis, die erin geslaagd was om invloed te verkrijgen aan het hof van de koningin. Na de dood van Ranavalona in 1861 werd Ramada II koning, maar Ellis profiteerde van de zwakheid van de nog heidense vorst om hem te corrumperen en tenslotte door leden van zijn hofhouding te laten vermoorden. Keizer Napoleon III, die op dat moment had kunnen tussenbeide komen, wilde zijn bondgenootschap met Engeland echter niet in gevaar brengen en liet Madagascar volledig over aan de protestantse invloed... en de vervolging van de overblijvende katholieken.

EEN FRANSE KOLONIE

In 1896 stuurde Frankrijk generaal Gallieni naar het eiland. Hij veroverde het, maakte een einde aan de pro-Engelse monarchie van de Hova's en annexeerde Madagascar bij Frankrijk. Als gouverneur-generaal legde hij daarop de basis voor het Frans koloniaal bestuur, met kordate hand maar altijd met de bekommernis om het vertrouwen van de plaatselijke bevolking te winnen. Bij het vertrek van Gallieni in 1905 was het eiland één gemaakt en tot vrede gebracht. De gezondheidszorg was uitzonderlijk goed uitgebouwd met 38 hospitalen, 56 dispensaria, 35 materniteiten en 11 leproserieën. Er waren drie scholen waar autochtonen opgeleid werden tot ambtenaar. Ook nadien bleef het moederland zijn kolonie uitzonderlijke weldaden schenken: de grote ziekten – pest, cholera, pokken en tyfus – werden overwonnen; de inlandse bevolking steeg van 2,5 miljoen in 1896 tot meer dan 4 miljoen in 1947.

We moeten hierbij onderstrepen dat de weldaden van de kolonisatie niet beperkt bleven tot een deel van de bevolking, omdat de katholieke missionarissen zich ook bekommerden om de meest havelozen. Terwijl de protestanten zich inderdaad vooral toedeedden op het beïnvloeden van de Hova's evangeliseerden de katholieken de meer primitieve stammen, zoals de Betsileo's in het zuidwesten. De christenheid op Madagascar telde bij het begin van de twintigste eeuw reeds zeventigduizend katholieken, en het aantal leerlingen in de onderwijsinstellingen van de jezuïeten en de broeders van de christelijke scholen bedroeg vijftigduizend. De oogst was zo overvloedig, ondanks de onafgebroken vervolging door de protestanten, dat de apostolisch vicaris Mgr. Cazet een beroep deed op de lazaristen om het Evangelie te verkondigen in het zuiden van het eiland – tweehonderd vijftig jaar na het eerste initiatief van Sint-Vincentius a Paulo.

De paters van de H. Geest kregen het noorden toegewezen (Diego-Suarez, het huidige Antsiranana), de paters van La Salette de centrale hoogvlakten en de

jezuïeten de stam van de Betsileo's in de streek van Fianarantsoa. De christenheid groeide gedurig aan tot achthonderdduizend katholieken in 1947. Een bijzondere vermelding verdient de bewonderenswaardige toewijding van de missionarissen jegens de melaatsen, die verzorgd werden door de jezuïeten en de zusters van de H. Jozef van Cluny, en jegens de verlaten kinderen van de kleurlingen, die opgevangen werden door pater Joseph de Villèle in Bel-Air (bij Tananarive).

Door dit alles was de Madagassische bevolking zeer gehecht aan Frankrijk. Dat bleek onder meer in juni 1940, toen 72.000 soldaten en 20.000 arbeiders, bijna allemaal vrijwilligers, klaarstonden om naar het moederland te vertrekken nadat Hitler op 10 mei zijn *Blitzkrieg* tegen West-Europa begonnen was. Na de nederlaag en de wapenstilstand die het nieuwe staatshoofd van Frankrijk, maarschalk Pétain, met de Duitsers sloot gaven de bewoners van het eiland blijk van grote trouw aan het regime van Vichy. Tot in de meest nederige huisjes was het portret van de oude maarschalk te vinden; zijn voorkomen van patriarch fascineerde hen.

Vóór de Britse aanval op Diego-Suarez (5 mei 1942) heerste er rust op het eiland. Alleen enkele boegbeelden van het Madagassisch “nationalisme” waren onder huis-arrest geplaatst. Zoals meestal in moeilijke omstandigheden was de hele gemeenschap verenigd om rondom de gouverneur-generaal, Armand Annet, front te vormen: *« Deze zware jaren vormden in zekere zin een sociale wapenstilstand. Geen enkele ideologische oppositie, geen enkel eisenpakket, geen enkele politieke botsing verduisterde de algemene atmosfeer op het eiland. »*¹

De Kerk had een groot aandeel in dit nationaal elan. De plaatselijke geestelijkheid, die overigens volledig gewonnen was voor Pétain, verspreidde in grote eensgezindheid de ideeën van de nationale Revolutie [*« Travail, famille, patrie »*] onder de plaatselijke bevolking. De jeugdbewegingen werden door de tien bisschoppen van Madagascar ten dienste gesteld van de verwezenlijking van dit gedachtegoed. Zij verkregen verder van gouverneur Annet dat de antiklerikale wetgeving, in het begin van de twintigste eeuw uitgewerkt door zijn voorganger Victor Augagneur, een vrijmetselaar, verzacht werd.

DE BRITSE INVASIE VAN HET GROTE EILAND

De aanval van de Britten in mei 1942 op Diego-Suarez, de belangrijke havenstad in het noorden van het eiland, betekende het begin van de onlusten. Oorspronkelijk was Churchill niet zinnens om het hele eiland te veroveren: **het was generaal De Gaulle die aan de Britse premier vroeg om heel Madagascar te bezetten.** De Gaulle, die na de val van Frankrijk naar Londen gevlucht was en van daaruit een openlijke rebellie begon tegen het wettelijk regime van de maarschalk, was bang dat de Engelsen het op een akkoordje zouden gooien met Pétain en zich zouden tevreden stellen met de prachtige baai van Diego-Suarez.

(1) Hubert Deschamps, *Histoire de Madagascar*, 1960.

Churchill ging tenslotte akkoord met een invasie maar wantrouwde De Gaulle. Hij gaf de opdracht voor de verovering van Madagascar daarom aan Jan Smuts, de eerste minister van Zuid-Afrika die veldmaarschalk van het Britse leger was. Op 10 september 1942 lanceerde Smuts een verrassingsaanval met twintigduizend militairen, onder wie zich compagnieën van Zoeloes en Kenianen bevonden die de steden en het platteland plunderden. De invasie kreeg onmiddellijk de steun van de Hova's, die in meerderheid protestants waren, en van de Engelse missies op het eiland.

De Franse gouverneur Annet bood weerstand aan de invallers door, met weinig middelen, een zeer langzame terugtrekking van zijn troepen doorheen het oerwoud te organiseren, waardoor de vijand in onbekend gebied gelokt werd en blootgesteld werd aan gevaarlijke koorts. Volkomen uitgeput bood het Britse opperbevel aan Annet, in ruil voor zijn overgave, erg gunstige voorwaarden voor een wapenstilstand aan: de soevereiniteit van Frankrijk over het eiland bleef zelfs gewaarborgd. Dat zou de rechters van De Gaulle later nochtans niet beletten om Annet te veroordelen tot "nationale degradatie"!

De veroveringshonger van Smuts – die Madagascar als een natuurlijke "aanvulling" bij zijn vaderland beschouwde – maakte Churchill ondertussen ongerust: hij verwijderde de Zuid-Afrikaan van het toneel van de operaties en stond De Gaulle toe er één van zijn kompanen naartoe te sturen, generaal Legentilhomme, die de gearresteerde Annet moest vervangen.

DE GAULLISTISCHE GOELAG

Jacques Tronchon stipt aan dat de overgang van Madagascar in handen van het zogezegde "vrije" Frankrijk van de gaullisten zich in de praktijk vertaalde in een veel grotere onderworpenheid¹. Dat is niet verwonderlijk als men weet dat generaal Legentilhomme zich in Djibouti, een andere Franse kolonie, al had doen kennen door de genadeloze blokkade die hij daar georganiseerd had om de Vichy-getrouwe Fransen uit te hongeren – zo genadeloos dat de Britten zelf erdoor verontwaardigd waren². Begin 1942 had gouverneur Annet een veertigtal schepen naar Djibouti gestuurd om de miserie van de Fransen die daar woonden te verlichten. Hij had op Madagascar talrijke uitgeputte families opgenomen met kinderen die er als levende geraamten uitzagen. Zonder twijfel was Legentilhomme over het eiland aangesteld om deze zelfde Fransen, die trouw waren aan maarschalk Pétain, verder te vervolgen en om hun beschermers te straffen. Er werden interneringskampen opgericht bij de hoofdstad Tananarive en nadien in Antsirabe voor dertig functionarissen en hun familie. Een andere groep Franse gevangenen werd naar een militair kamp in het zuiden gestuurd.

Pater Joseph de Villèle, die zich ontfermde over te vondeling gelegde kleine kleurlingen in Bel-Air-les-Paulins, een voorstad van Tananarive, de hoofdstad van Madagascar.

Nagenoeg alle ambtenaren werden aan de kant gezet en vervangen door personen die noch de taal, noch de problemen van het eiland kenden. Het resultaat was dat de administratie volkomen in gebreke bleef; voor de orders die zij wilde doorgeven deed zij noodgedwongen een beroep op Hova's, die ermee deden wat hen het beste uitkwam³.

Legentilhomme legde de Madagassische bevolking een zwaar regime op omdat hij het eiland wou doen deelnemen aan de oorlogsinspanning. Hij verdubbelde de verplichte arbeid van de autochtonen van tien tot twintig dagen en eiste runderen en rijst op die hij bestemde voor Algiers, waar de Vrije Franse Strijdkrachten van De Gaulle hun basis hadden. Daarbij beging hij talrijke misbruiken, zoals het weghouden van arbeiders van hun familie zodat de privé-gronden niet konden bewerkt worden⁴.

Op 19 januari 1943 richtte de gaullistische bewindvoerder een rubbercomité op om de troepen van de *Forces Françaises Libres* van meer middelen te voorzien. Hij gaf de functionarissen het bevel om de productie « met alle middelen » op te drijven en te zorgen voor resultaten « zonder met enige andere overweging rekening te houden »⁵. De functionarissen, die overwegend Hova's waren, gingen zich te buiten aan pesterijen en diefstallen ten nadele van de meer primitieve bewoners.

Het resultaat was een verschrikkelijke hongersnood die de inlandse bevolking in het zuiden van het eiland decimeerde en weldra heel Madagascar bedreigde. Terwijl gouverneur Annet erin geslaagd was de bevoorradiging in rijst te handhaven, ondanks de Britse blokkade, wat hem de warme dankbaarheid van de Madagassiërs opleverde, installeerde het "Vrije Frankrijk" de honger. De gevolgen lieten niet op zich wachten: in 1940 was de bevolking nog aangegroeid met 26.346 personen,

(1) Jacques Tronchon, *L'insurrection malgache*, Karthala 1986. – (2) Maurice Martin du Gard, *La carte impériale. Histoire de la France Outre-mer 1940-1945*, Parijs 1949, p. 405. – (3) Christian Guérin des Croix, *Une colonie pendant la guerre ou les origines d'une révolte, Madagascar 1939-1947* (doctoraatsthesis), Nice 1977. – (4) Eugène-Jean Duval, *La révolte des sagaies*, L'Harmattan 2004, p. 28. – (5) Ramanansoa Ramarcel, *Les sociétés secrètes nationalistes à Madagascar* (thesis), Parijs 1985.

« Madagascar, het bebloede eiland » : het rood gekleurde gedeelte geeft het gebied aan waar de opstand van 1947 woedde die veel koloniale en missionarissen het leven kostte. De antikolonialisten verzonnen achteraf leugenachtige verhalen over een zogezegde brutale repressie door het Franse leger.

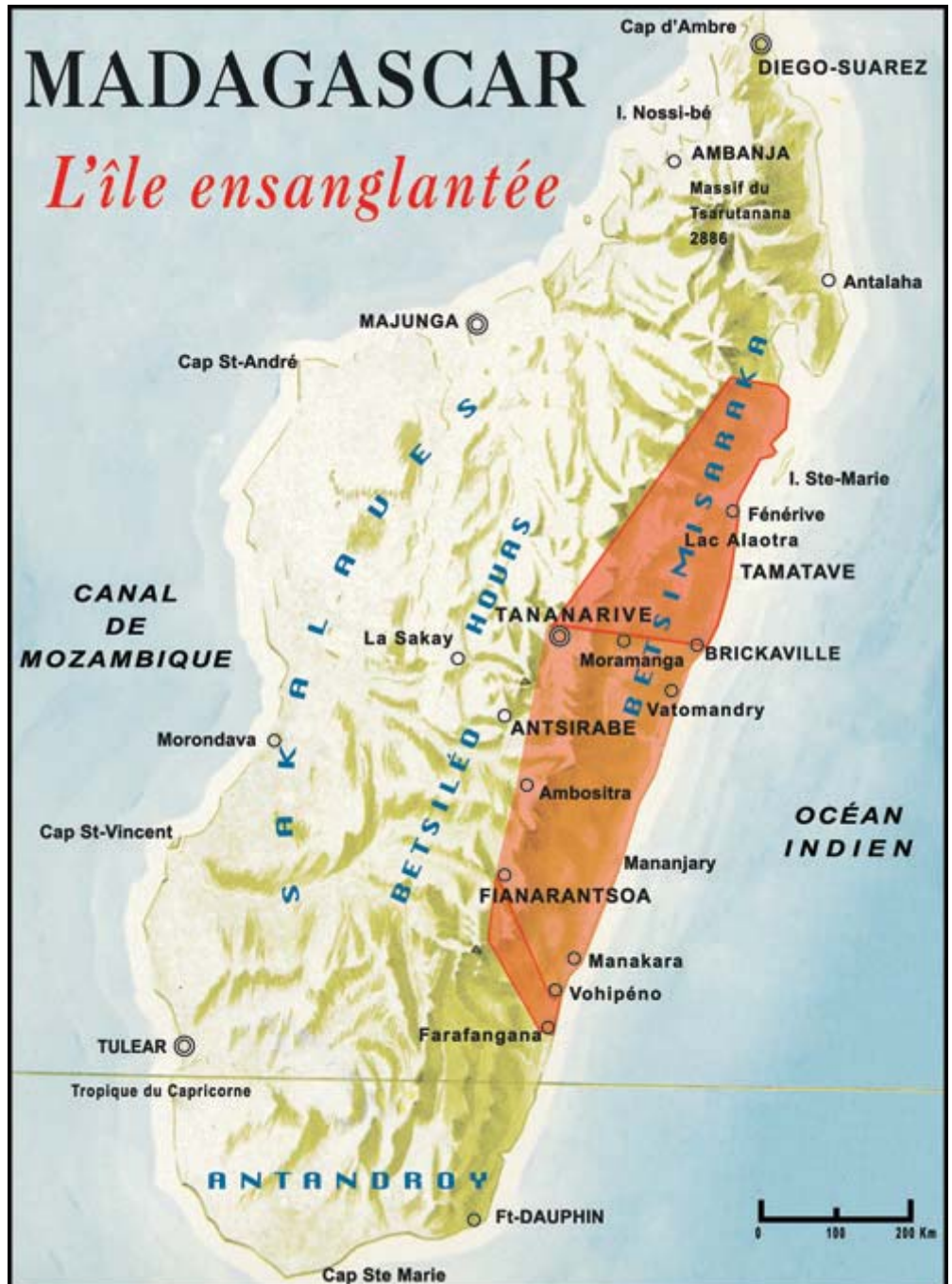
maar in 1944 **verminderde** ze met 25.483 zielen¹.

« Madagascar denkt met spijt terug aan Vichy, men moet zo eerlijk zijn om dat te durven toegeven ! » De bekentenis komt van Marcel de Coppet, een protestantse antikolonialist die in 1946 werd aangesteld tot gouverneur van het Grote Eiland. De Coppet had tevoren al hoge functies bekleed in verschillende Franse kolonies zoals Tsjaad, Djibouti en Benin, en overall had hij zich doen kennen als een doodgraver van het kolonialisme. Het was dan ook niet verwonderlijk dat hij bij zijn aankomst op Madagascar werd opgewacht door woedende koloniale die zijn vertrek eisten. **Maar de Hova's begrepen vlug dat zij in hem een bondgenoot hadden in hun streven naar onafhankelijkheid én etnische suprematie.**

VAN DEMOCRATIE NAAR REBELLIE

De Coppet begon met het afschaffen van de verplichte arbeidsdienst die door generaal Gallieni was ingesteld. De koloniale moesten een beroep doen op het leger en op gevangenen om te oogsten en om de goederen naar de havens te vervoeren. Er werd stemrecht toegekend aan de « évolués » zodat zij hun volksvertegenwoordiger konden kiezen. De Hova's, die meer begunstigd werden door de republikeinse administratie, waren de enigen die in de Kamer in Parijs vertegenwoordigd werden. **Dat kwam neer op de herinvoering, langs de democratie om, van de tirannie van één stam over de andere, die zij in het verleden vervolgd had en door wie zij gehaat was.**

De politieke partijen die voor de afscheuring van Frankrijk opkwamen, werden gelegaliseerd. Dat liet de leden van geheime separatistische verenigingen van pro-

testantse oorsprong toe om te infiltreren in een wettelijk toegelaten partij. De oudste en gevaarlijkste van deze verenigingen was de *Vy Vato Sakelika* ("Netwerk van ijzer en steen"), opgericht in 1913 door een Madagassische dominee naar het model van de vrijmetselaarslogen. De leden van deze club waren overwegend protestantse studenten die in volle Wereldoorlog plannen beraamden voor de uitmoording van de Fransen op het eiland. Het complot werd ontdekt en de VVS buiten de wet gesteld.

De voornaamste politieke partij op Madagascar was de MDRM (*Mouvement démocratique de la Rénovation malgache*). Zij werd geleid door twee protestantse Hova's, Joseph Raseta en Joseph Ravoahangy, die beiden in hun jeugd lid waren geweest van de *Vy Vato Sakelika* en die ervan droomden om de macht van hun stam – aan banden gelegd door generaal Gallieni – te

(1) Claude Maron, *Le mouvement national malgache* (thesis), Aix-en-Provence 1974.

herstellen. De MDRM werd de speerpunt van de revolutionaire agitatie op Madagascar. De eveneens protestantse en antikolonialistische gouverneur De Coppet legde de separatisten niets in de weg, integendeel: hij stelde de voornaamste kandidaten voor de verkiezingen zelfs een wagen met chauffeur ter beschikking voor hun campagne!

Op 16 maart 1947 had een grote bijeenkomst van de MDRM plaats in Vatomandry, aan de oostkust. Verschillende protestantse dominees, leden van de partij, hielden er gewelddadige "preken": « *Jullie hebben de Europeanen niet meer nodig! Als iemand van hen jullie verveelt, dood hem dan, hak hem in stukken! Niemand kan jullie iets maken!* » Eén van de voornaamste leiders, Jacques Rabemananjara (oud-student van het seminarie van de jezuïeten in Tananarive en een persoonlijke vriend van De Coppet), verklaarde: « *Ik keur alles wat hier gezegd is goed en sta er vierkant achter.* » De hevig verontruste koloniale van de oostkust rapporteerden deze uitlatingen aan de gouverneur, maar die nam geen enkele maatregel.

DE OPSTAND VAN 1947

Twee weken later, op 29 maart om 22 uur, werd in Diego-Suarez het sein tot de opstand gegeven. Maar de Fransen kregen een tip en betrapten een groep Madagassiers op heterdaad: ze waren volop bezig wapens uit te delen en vluchtten halsoverkop in de duisternis. Pikant detail: de laatste Britse troepen die Diego-Suarez hadden moeten verlaten in september 1945, deden dat pas eind 1946, drie maanden vóór de opstand precies in deze stad uitbrak. Toeval of niet?

De rebellie speelde zich hoofdzakelijk af aan de oostkust, in een rechthoek gevormd door de spoorlijn Brickaville-Tananarive in het noorden, de autoweg tussen de hoofdstad en Fianarantsoa in het westen, een lijn van Fianarantsoa tot Vohipeno in het zuiden en de oceaan in het oosten [zie landkaart op p. 13]. Deze moeilijk toegankelijke streek herbergde in zijn tropische wouden een aantal primitieve stammen.

De voornaamste aanval greep plaats in Moramanga om 23.30 uur en was gericht tegen het militair kamp Tristani. In dit veel te uitgestrekte kamp, dat slecht verdedigbaar was en waarvan de installaties erg rudimentair waren, verbleef op dat moment een detachement van 500 Senegalezen onder leiding van enkele Franse officieren. Een nadien opgemaakt rapport toonde aan dat deze militairen ter plekke over haast geen munitie beschikten om zich te verdedigen, en de Madagassiers wisten dat. De rebellen hadden het dus gemakkelijk om het kamp te overvallen: op het afgesproken uur werden de nietsvermoedende Senegalezen overrompeld door zevenhonderd Madagassiers die gewapend waren met bijlen en werpspiesen.

De slachting was verschrikkelijk. Kampcommandant Perrier en kapitein Weibel, die probeerden om de opstandelingen tot rede te brengen, werden afgemaakt; de

volgende ochtend vond men hun vreselijk verminkte lijken terug in een ravijn. Elf Senegalezen die wegvluchtten uit hun brandende barakken werden met werpspiesen gedood. De anderen slaagden erin het wapenmagazijn te bereiken, waarop zij de vluchtende rebellen achterna gingen. Verspreide Madagassiers plunderden daarna de huizen van afgelegen wonende koloniale, die op hun beurt vermoord werden; op verschillende plaatsen werden de lichamen van Fransen systematisch verminkt, de lijken aan stukken gehakt, de geslachtsdelen afgerukt. Andere slachtoffers werden levend begraven. In een aantal gevallen werden lijken gevild en als voedsel aan de honden gegeven.

Honderd vijftig koloniale werden op die manier brutaal vermoord, zonder te spreken over de menonwaardige behandelingen die hun familieleden moesten ondergaan.

EEN CAMPAGNE VAN LEUGENS

Merkwaardig genoeg werden de feiten van de bloedige opstand al snel overschaduwd door een volledig uit de lucht gegrepen verhaal over moordzuchtige represailles door het Franse leger. In de Parijse pers verscheen een foto van het vernielde hotel Larrieu in Moramanga; plaatselijke getuigen wisten dat de Madagassische rebellen het in de nacht van 29 maart in brand gestoken hadden, maar in het moederland werd het voorgesteld alsof de woeste Senegalese soldaten er uit wraak onschuldige autochtonen hadden in samen gedreven om hen levend te verbranden. De krant *La Défense* beweerde dat de overlevende Senegalezen vijfduizend mensen hadden gedood in Moramanga en twintigduizend in Manakara – hoewel beide dorpen in die tijd amper 1500 zielen telden¹... Honderden inlandse gevangenen zouden door Franse militairen vanuit helikopters te pletter zijn gegooid. « *Maar in die tijd bevonden er zich geen dergelijke toestellen op het eiland* », schrijft pater Tiersonnier s.j.² die vervolgt: « *Even vals zijn de verhalen over het neerschieten van burgers in de straten van Antananarivo en de vergiftiging van de watertorens van de stad.* »

De waarheid luidt dat in de twee maanden na de opstand door Parijs slechts druppelsgewijs versterking naar Madagascar werd gestuurd en dat de actie van het leger, dat over veel te weinig middelen beschikte, zich beperkte tot het afremmen van een verdere uitbreiding van de opstand; de militaire historicus Eugène-Jean Duval heeft dit overtuigend aangetoond.

De leugen van de zogenaamde brutale repressie door het Franse leger werd opgezet door de toenmalige communisten. Nog in 2005 bleef het communistisch dagblad van het eiland Réunion, *Témoignages*, volharden in het bedrog door het "getuigenis" aan te halen van een Frans ingenieur, Pierre Boiteau, die Moramanga zou bezocht hebben de dag na de slachtpartij en melding maakte van « verschrikkelijke vergeldingsmaatregelen ». Deze ingenieur was echter een actief lid van de commu-

(1) Eugène-Jean Duval, *La révolte des sagaies*, L'Harmattan 2004, p. 332. – (2) *Madagascar, la tragédie oubliée*, 1997.

nistische vakbond CGT, die al geruime tijd in de gaten gehouden werd door de Franse administratie op Madagascar omdat hij zich bezighield met antikolonialistische propaganda bij de inlandse boeren.

De bedoeling van deze campagne van leugens was duidelijk: **de kolonisatie als systeem in een zo slecht mogelijk daglicht stellen**. De moordenaars werden verantwoordelijk en de slachtoffers aangeklaagd!

De revolutie had overigens vrij snel in de kiem kunnen gesmoord worden als gouverneur De Coppet niet zo besluiteloos geweest was. Zijn getalm was er oorzaak van dat de opstand zich uitbreidde naar het noorden, het zuiden en het westen. Pas eind juli kwamen vier bataljons versterking uit Frankrijk aan, en dan nog had het leger bijna een jaar nodig om de orde en de rust in het hele gebied te herstellen. De staat van beleg bleef zelfs gehandhaafd tot in 1956.

De voornaamste leiders van de MDRM wezen op een laffe manier elke verantwoordelijkheid af toen ze zagen wat voor een verschrikkelijke slachting hun basismilitanten aangericht hadden. Raseta, Ravoahangy en Rabemananjara werden gearresteerd en in de gevangenis gegoooid, maar hun straffen werden kort daarna omgezet in verbanning; ze keerden terug na de onafhankelijkheid van Madagascar in 1960.

De christenheid van Madagascar had veel te lijden onder de rebellie. In het kerngebied van de opstand woonde het grootste aantal katholieken: in 1943 werden er 191.000 geteld op 650.000 zielen, tegenover 150.000 protestanten. De getuigenissen van de Dochters van Maria, één van de vierentwintig missionaire congregaties op het eiland, beschrijven de angst waarin deze religieuzen leefden; de opstandelingen dreigden ermee hen af te maken, en geregeld passeerden er karren met lijken voorbij hun missiepost. De missie van de paters montfortanen, die met tweeëntwintig waren en die bijgegaan werden door een dertigtal broeders, overleefde de revolutie niet. De katholieke missie van Fiaranantsoa – toevallig vlakbij de Amerikaanse protestantse missies gelegen – werd het zwaarst beproefd. Pater Garvey, een jezuïet, stierf de marteldood. Tweehonderd kerken gingen in de vlammen op. Sommige inlandse catechisten werden gedood met speren omdat zij weigerden de kerken in brand te steken die ze onder hun hoede hadden. Bijzonder ontroerend is het martelaarschap van Lucien Botovasoa: hij werd onthoofd door protestantse rebellen terwijl hij de woorden van de consecratie opzegde.

De opstand van 1947 was ook fataal voor talrijke kleine koloniale uit Frankrijk. Aan de oostkust woonden zeer veel oud-militairen van de Eerste Wereldoorlog, die er zelf hun huis gebouwd hadden en met engelengeduld de grond ontgonnen hadden, en die een dagelijkse strijd gevoerd hadden tegen ziekten, de haast ontembare natuur en de nonchalance van de inboorlingen. Winst proberen te maken was het laatste van hun bekommernissen,

en het is dan ook onzin om te spreken over kapitalisme op Madagascar en deze koloniale verantwoordelijkheid voor de rebellie in de schoenen te schuiven. Hun huizen en concessies werden afgebrand, en met diepe pijn in het hart moesten zij hun bezit achterlaten.

EEN ANGLO-PROTESTANTS COMLOT

Om te achterhalen wie in werkelijkheid de hand in de opstand had, is het rapport van de toenmalige consul van Frankrijk in Johannesburg, een zekere Henault, interessante lectuur. Dit rapport windt er geen doekjes om: « **De opstandige beweging in Madagascar werd uitgelokt door Groot-Brittannië in samenwerking met Zuid-Afrika en met Amerikaanse steun. Het opzet kaderde in een Anglo-Amerikaans plan om Afrika te verdedigen uit vrees voor de Franse communistische invloed.** » De strategie voor de rebellie zou in 1945 uitgetekend zijn door kolonel Holt, het hoofd van de Britse missie op Madagascar. Majoor Morris van de *Intelligence Service* coördineerde de actie van de opstandelingen¹.

Het gevaar dat Frankrijk na de Tweede Wereldoorlog een communistisch land zou kunnen worden was inderdaad niet denkbeeldig. In de « Voorlopige regering van de Franse republiek », ingesteld op 2 juni 1944 en geleid door generaal De Gaulle, had de communistische partij – die steunde op het gewapend verzet, de *Résistance* – een belangrijke vertegenwoordiging. Bij de verkiezingen van 21 oktober 1945 werd de PCF zelfs de grootste partij met 26 % van de stemmen. De mogelijkheid van een communistische machtsgreep was in die jaren reëel.

Het vervolg van het rapport van de consul toont de medeplichtigheid aan van bepaalde buitenlandse handelaren op het eiland, voorstanders van de aanhechting van Madagascar bij Zuid-Afrika en het Britse rijk. Marcel Baron, de chef van de veiligheid die rechtstreeks benoemd was door de Voorlopige regering van Frankrijk in 1946, speelde een meer dan verdachte rol in de opstand. Hij minimaliseerde het belang van de verwachte onlusten en adviseerde zijn oversten, meer bepaald De Coppet, een afwachtende houding. Zijn secretaresse bleek een agente in dienst van de Britten te zijn en de maîtresse van een zekere Lackie, een Afrikaner².

Maar er stond nog meer op het spel. In 1946, een jaar vóór de opstand, hadden Franse geologische opzoekingssteams petroleum en uranium op het Grote Eiland ontdekt. De ondergrond van Madagascar bleek bijzonder rijk te zijn, en deze rijkdommen wekten de belangstelling niet alleen van Zuid-Afrika en Groot-Brittannië, maar ook van de Verenigde Staten. Een ander rapport van dezelfde Henault ontmaskerde een Griek, Dimitrios Hascaris, als geheim agent ten dienste van de V. S.; hij had een compleet verslag in handen gekregen van de uraniumvondst van Soavin-Andriana³. De Griek was ook betrokken bij een handel in wapens bestemd

(1) Daniel C. Bach, *La France et l'Afrique du Sud. Histoire, mythes et enjeux contemporains*, Karthala 1990, p. 166. – (2) Jacques Tronchon, *op. cit.*, p. 20. – (3) *Ibid.*, bijlagen achteraan in het boek.

voor de Madagassische rebellen of misschien eerder voor de Afrikaners.

Zeer opvallend is de grote betrokkenheid van protestanten bij de rebellie van 1947. Madagascar telde in die tijd ongeveer 800.000 protestanten op een totaal van 4 miljoen inwoners. Er waren 1300 dominees en 1700 catechisten actief. Deze belangrijke protestantse aanwezigheid was ten dele, zoals reeds gezegd, het gevolg van de Engelse activiteit in het begin van de negentiende eeuw; maar hierbij moet toch ook onderstreept worden dat generaal Gallieni, de veroveraar van Madagascar, er niets beter op gevonden had dan de *London Missionary Society* te vervangen door... de Parijse *Société des missions évangéliques*. De Franse protestantse predikanten vestigden zich vooral aan de oostkust – precies in de regio waar de opstand uitbrak.

Verschillende getuigenissen bevestigen dat de leiders van de revolte merendeels protestanten waren, en heel vaak zelfs dominees. Een missiezuster schrijft in een brief aan haar overste dat drie protestantse bendeleiders van plan waren de paters van de missie te vermoorden (aangehaald door Jacques Tronchon). Zij heeft het ook over een Franse dominee die zich bereid verklaarde om katholieke rebellen – want die waren er ook – als advocaat te verdedigen op voorwaarde dat zij hun katholiek geloof zouden afzweren om protestant te worden!

DE ROL VAN DE KERK IN DE DEKOLONISATIE

De plaatselijke Franse autoriteiten beschouwden de onafhankelijkheid van Madagascar op korte termijn als onvermijdelijk en lieten dat ook weten aan de regering in Parijs. Zij gebruikten de opstand als een bewijs voor hun gelijk. Zo schreef gouverneur De Coppet in zijn rapport van juli 1947: « *De eerste vaststelling die men uit de rebellie kan afleiden is dat het patriottisch gevoel van de Madagassiërs diep verankerd zit, niet alleen in de ziel van de elite van dit land maar ook in de lagere sociale klassen. [...] De onafhankelijkheid van Madagascar is onvermijdelijk, wat er ook mag gebeuren.* »

Maar ook het Vaticaan steunde de Franse kolonisatie niet. Ter gelegenheid van het Eucharistisch congres van Tananarive in 1951 stuurde Paus Pius XII een lange radioboodschap aan de katholieken van het Grote Eiland. In deze toespraak repte de H. Vader met geen woord over Frankrijk of over het grote werk dat het land op Madagascar tot stand gebracht had. Hij vermeldde de ontdekking van het eiland door Portugal, maar zweeg over de missiearbeid van de lazaristen en de jezuïeten. Enige vermelding: het werk van de Madagassische leken, alsof de heidense bewoners zichzelf geëvangeli-

seerd hadden! Verschillende uitdrukkingen in de pause-lijke boodschap konden beschouwd worden als een aanmoediging voor het Madagassisch nationalisme, terwijl het toch nog altijd om een Franse kolonie ging. In het slotgebed vroeg Pius XII dat Onze-Lieve-Heer plaatselijke leken zou opwekken om de katholieke zaak op het eiland te verdedigen – alsof hij reeds voorzag dat Frankrijk zou vertrekken.

Het communiqué dat eind november 1953 verspreid werd door de apostolische vicarissen van Madagascar bewees dat zij de boodschap van de Paus begrepen hadden: « *De grootheid van de mens vloeit voort uit zijn vrijheid en verantwoordelijkheid, en de politieke vrijheid is één van die fundamentele vrijheden en verantwoordelijkheden. Daarom erkent de Kerk de vrijheid van de volkeren om zichzelf te besturen. Wij erkennen de wettigheid van het streven naar onafhankelijkheid net als elke constructieve inspanning om dit te bereiken* »¹.

Bij de verkiezingen van 1957 gold het algemeen stemrecht voor alle stammen van het Grote Eiland, en werd dus geen onderscheid meer gemaakt tussen “*évolués*” en anderen. Tot president werd Philippe Tsiranana gekozen, iemand van de kuststreek en géén Hova. In 1960 werd de onafhankelijkheid uitgeroepen, maar Tsiranana was zo wijs om vriendschappelijke banden van samenwerking met Frankrijk te behouden. Helemaal in de lijn van het (onbegrijpelijke) Vaticaanse standpunt **bekritiseerden de jezuïeten hem omdat hij pro-Frans was en gaven ze hun steun aan de Hova's die volledig wilden breken met het oude moederland!**

Maar net als overal elders in Afrika was de door Europa geëxporteerde democratie geen lang leven beschoren. « *Onze kolonies hebben Frankrijk verloren en ze hebben op haast godsdienstige wijze de democratie behouden. Ze hadden het omgekeerde moeten doen!* » (abbé de Nantes, CRC nr. 107, p. 5). DEMOCRATIE, REBELLIE, TIRANNIE: in 1972 werd Tsiranana omvergeworpen, en na een chaotische periode met veel moordaanslagen greep de marxist Didier Ratsirak de macht. Madagascar werd een communistische staat, met een tiran die met het geld dat hij van de Franse ontwikkelingshulp ontving zijn Zwitserse bankrekeningen spijsde en met een geestelijkheid die op een synode besloot tot de « Madagassisering », lees: de invoering van de traditionele religie – het heidendom van de tovenaars – in de liturgie en de sacramenten... Zo werd eens te meer bewezen dat een christenheid die niet kan terugvallen op de steun en de omkadering van een christelijke natie gedoemd is om de prooi te worden van antichristelijke machten.

broeder Scubilion van de Hemelse Koningin
(de auteur is afkomstig van het eiland Réunion)

(1) François Méjan, *Le Vatican contre la France d'outre-mer*, Fischbacher, p. 146.